



Republika e Kosovës

Qeveria-Vlada-Government

Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
Ministarstvo Poljoprivrede, Sumarstva i Ruralnog Razvoja
Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development

Departamenti shërbimeve këshillimore teknike
Department of Technical and Advisory Services
Departmend za tehničke i savjetodavne usluge



Shërbimi Këshillimor Bujqësor Rural i Kosovës
Kosovo Agriculture and Rural Development Advisory Services
Poljoprivredna Ruralna Savetodavna Služba Kosova

Kultivimi i domates ne serra

Te nderuar fermer,

Domatja si për nga sipërfaqet ashtu edhe për nga rëndësia ekonomike, është njëra ndër bimët me te rëndësishme perimore në Kosovë. Vitet e fundit kultivohet ne sipërfaqe te mëdha ne serra. Duke pas parasysh qe një numër i madh i fermerëve e kultivojnë domaten ne serra, po ju drejtohem me këtë mesazh qe sa do pak te jetë një udhërrëfyes për prodhuesit e domateve ne serra.



Kultivimi i domates në mjediset të mbrojtura

Marrë në përgjithësi domatja mund të kultivohet në të gjitha llojet e mjediseve të mbrojtura, duke filluar nga tunelet e ulëta deri tek serrat më moderne.

Prodhimtaria e domates në serra, paraqet mënyrën më intensive të prodhimtarisë së domates, me ç'rast mund të arrihen rendimente mjaft të larta e si rezultat edhe

efekte të larta financiare. Në shumicën e rasteve prej sipërfaqeve të përgjithshme të serrave që shfrytëzohen për kultivimin e perimeve, në shumë vende të botës, domatja zë afër 50% të sipërfaqeve.

Për sa i përket vlerës ushqyese, rëndësisë ekonomike, përhapjes si dhe mënyrës së përdorimit, domatja është njëra ndër kulturat më të rëndësishme perimore.

Përveç rëndësisë së madhe në të ushqyerit e njeriut, domatja ka rëndësi mjaft të madhe ekonomike. Ajo është kulturë mjaft akumulative, pasi që të ardhurat për njësi të sipërfaqes janë mjaft të larta (sidomos gjatë kultivimit në serra).

Kërkesat ndaj kushteve të mjedisit

Domatja është bimë e klimës së nxehtë. Kërkesat për nxehtësi janë mjaft të theksuara dhe atë pothuajse në të gjitha fazat e rritjes dhe zhvillimit.

Temperatura minimale për mbirje është 13 – 15°C, ndërsa optimale rreth 25°C. Temperatura optimale për rritjen e organeve vegetative është 22-24°C, ndërkaq për fazën e lulëzimit dhe formimit të fryteve 24-28°C.

Regjimi i temperaturave është i rëndësishëm në përcaktimin e prodhimit të domates. Kërkesat e bimëve për temperaturë ndryshojnë në varësi nga faza fenologjike e tyre.

Tab.1 Temperatura dhe lagështia relative e ajrit gjatë kultivimit të domates në serra

Faza e rritjes dhe e zhvillimit	Periudh a kohore	Temperatura optimale (°C)		Lagështia relative e ajrit (%)
		Gjatë kohës me diell	Gjatë kohës me vranësira	
Nga ndërrimi i fidanëve deri në frutifikim	Ditën	22 - 25	18 - 20	65 - 70
	Natën	16 - 18	15- 18	
Gjatë fazës së frutifikimit	Ditën	24 - 28	20 - 22	60 - 65
	Natën	18 - 20	16 - 18	

Dëmtimi i fryteve fillon në temperaturë 6°C.

Përveç temperaturës së ajrit, është mjaft e rëndësishme edhe temperatura e tokës e cila preferohet që të jetë afër 20-22°C.

Kërkesat për dritë

Domatja bën pjesën në grupin e kulturave perimore me kërkesa më të mëdha për dritë. Kërkesat më të mëdha ka për dritë janë në fazën e fidanit, andaj gjatë kultivimit të domates në serra ku nuk mund të bëhet ndriçimi plotësues, duhet patur kujdes që kjo fazë të mos bjer në fazën e fundit të fidanit kur edhe janë kërkesat më të mëdha për dritë.

Në kushtet e dritës së pamjaftueshme, bimët e domates zgjaten, vonohet frutifikimi, frytet formohen me vështirësi etj. Andaj gjatë kultivimit të domates në serra duhet ndërmarrë të gjitha masat që e mundësojnë shfrytëzimin maksimal të dritës (pastrimi i mbulesës së serrës, distancat e përshtatshme të mbjelljes etj.). Aplikimi i ndriçimit plotësues (sidomos gjatë fazës së fidanit jep rezultate shumë të mira).

Ujitja

Gjatë ujitjes së domates në serra, duhet pasë parasysh një rregull; që bimëve t'u sigurohet sasi sa më optimale e lagështisë në tokë, por që çdo herë të kihet parasysh fakti që përmes ujitjes të mos vijë deri tek rritja e lagështisë relative të ajrit, ndaj të cilës domatja është mjaft e ndjeshme.

Sasitë e kërkuara të ujit jepen në intervale të rregullta deri në fund të vegetacionit. Orari i aplikimit të ujitjeve duhet t'i përshtatet varësisht nga kushtet klimatike, tipi i tokës, fazës së zhvillimit dhe mënyrës së ujitjes.

Kërkesat ndaj tipit të tokës

Tokat më të përshtatshme për kultivimin e domates janë tokat e lehta dhe mesatarisht të lehta, të pasura me materie organike dhe me regjim të mirë ujorë-ajror.

Edhe pse domatja llogaritet si më tolerante ndaj reaksionit të tokës, në krahasim me disa bimë tjera perimore, megjithatë rendimentet më të mira mund të arrihen vetëm gjatë kultivimit në toka me reaksion neutral deri tek i dobët acidik (pH 5,8 – 7).

Gjatë kultivimit në serra (sikurse edhe në fushë) duhet pasur kujdes në qarkullimin bimor.

Plehërimi

Domatja ka kërkesa shumë të theksuara ndaj materieve ushqyese. Gjatë kultivimit të domates toka i nënshtrohet shfrytëzimit mjaft intensiv.

- Të ushqyerit me sasi të mjaftueshme dhe në raport të drejt në mes elementeve ushqyes, është element esencial në arritjen e rendimenteve të larta dhe me cilësi tek domatja.
- Para çdo përcaktimi të sasirave të plehrave që do të përdoren, duhet të kryhen analizat e tokës.
- Plehërimi bazë i domates bëhet me plehra organike dhe inorganike. Plehu organik ka rol të pa zëvendësueshëm në prodhimin e domates. Gjatë kultivimit në mjedise të mbrojtura duhet përdorur vetëm plehun e dekompozuar (të “djegur”) në sasi 5 – 7 kg/m². Kjo sasi është e preferuar të hedhet para punimit themelor të tokës në mjedise të mbrojtura.

Tab.2. Sasitë e rekomanduara të materieve ushqyese

Niveli i pjellorisë në tokë	Sasitë e rekomanduara kg lëndë aktive / 100 m ²			
	N	P	K	Mg
I ulët	3.5	2.5	5.5	2.8
Mesatar	2.8	1.5	4.4	2.0
I lartë	2.0	0.5	3.2	1.2
Shumë i lartë	1.2	0	1.9	0.4

Kultivimi i domates dhe masat agroteknike

Afatet e prodhimit të domates në serra varen nga:

- lloji i objektit (mundësia e ngrohjes),
- kërkesat specifike të tregut dhe
- vetitë biologjike të domates (dhe kultivarit).

Gjatë planifikimit të prodhimtarisë së domates, duhet pasur parasysh faktin se nga mbirja deri në fazën e lulëzimit kalojnë 55-75 ditë (varësisht nga kultivari dhe kushtet e kultivimit). Në përgjithësi mund të thuhet se prodhimtaria e domates në serra mund të organizohet në atë mënyrë që të sigurohet furnizimi i vazhdueshëm i tregut me fruta të freskëta të domates gjatë gjithë vitit.

Tab.2 Afatet e mundshme të prodhimtarisë së domates në serra

Lloji i objektit (serrës)	Periudha kohore	Mbjellja e farës	Ndërrimi i fidanëve	Fillimi i vjeljes
Serra me ngrohje	Vjeshtore	15-30.VII	5 - 15.IX	1 - 15.XI.
	Dimërore	10.IX-5.X.	15.XI.-15.XII.	10.I.- 20.II.
	Pranverore	20.XI-15.XII.	25.I. - 20.II.	25.III.-15.IV
Serra pa ngrohje	Pranverore	25.I.-15.II.	25.III.-10.IV	10-20 .VI.
	Verore	1-15.III.	25.IV - 5 .V.	25.VI - 15.VII.
	Vjeshtore	10-20 V.	20.VI.-5.VII.	12.IX.-15.X.

Përgatitja e fidanit

Përgatitja e fidanit të domates mund të bëhet në forma të ndryshme. Zakonisht aplikohen masat standarde të prodhimit të fidanit në kushte bashkëkohore (më detalisht shih kaptinën për prodhimin e fidanit)

Pa marrë para sysh ambientin në të cilin kultivohet, përgatitja e fidanit është njëra nga hallakat më të rëndësishme të prodhimit të domates.

Zgjedhja e farës cilësore dhe kultivarit të përshtatshëm, gjithashtu janë parakushte shumë të rëndësishme për prodhim të suksesshëm të domates, përveç tjerash edhe nga fakti se gabimet eventuale, në këtë fazë nuk mund të përmirësohen në fazat e mëvonshme. Fara e cila përdoret

për mbjellje tek domatja, duhet të ketë cilësi të mirë, e dezinfektuar, përkatësisht të jetë e shëndosh.

Përgatitja e tokës për ndërrimin e fidanëve, varet nga koha e ndërrimit dhe parakultura. Përgatitja duhet të jetë sa më cilësore. Para dhe gjatë përgatitjes së tokës bëhet edhe plehërimi themelor.

Përgatitja përfundimtare rëndomtë, nënkupton përgatitjen e vllajave, që krijojnë kushte më të favorshme për kultivimin e bimëve. Nëpërmes punimit të tokës duhet krijuar reshim të mirë ujorë-ajror, që është kusht shumë i rëndësishëm për rritjen dhe zhvillimin e mirë të domates.

Gjatë kultivimit të domates në serra në shumicën e rasteve kultivimi bëhet me mulçirim. Përmes kësaj mase bëhet mbulimi i sipërfaqes në mes të rendeve me folie plastike, kryesisht me ngjyrë të zezë. Në prodhimin bashkëkohor në masë të madhe përdoren folie që nga ana e poshtme janë me ngjyrë të zezë kurse nga ana e epërme me ngjyrë të bardhë. Përmes aplikimit të aplikimit të kësaj mase, arrihen disa efekte pozitive. Arrihet racionalizim i punëve (nuk ka nevojë për prashitjet në mes rendeve, nuk ka rritje të barojave, shfrytëzimi i ujit është më racional, toka është më e nxehtë, rritja e bimëve më intensive dhe të gjitha këto ndikojnë në rritjen e rendimentit të përgjithshëm.

Ndërrimi i fidanëve



Gjatë kultivimit në lloje të ndryshme të serrave distancat e mbjelljes varen edhe nga prodhimi i parashikuar dhe periudha kohore e planifikuar për shfrytëzim. Në bazë të këtyre parametrave numri i bimëve për 1 m² lëviz nga 2 – 4.

Masat e përkujdesit gjatë vegetacionit

Domatja gjatë gjithë vegetacionit kërkon kujdes mjaft intensiv. Përveç masave të zakonshme të përkujdesit (ujitja, plehërimi, mbrojtja nga sëmundjet dhe dëmtuesit, etj), tek domatja ndërmerren edhe disa masa **specifike** (sigurimi mbështetësve, largimi i sjetullorëve etj).

Gjatë kultivimit në lloje të ndryshme të serrave aplikohen edhe disa masa tjera që dallojnë nga kultivimi në fushë të hapur si mbajtjen e temperaturës optimale, lagështisë optimale të ajrit, ndriçimi plotësues, rritja e përqendrimit të CO₂, ajrosja e serrave etj.

Ujitja: Numri i ujitjeve varet nga, tipi i tokës, temperaturat e ambientit të jashtëm, faza e rritjes dhe zhvillimit të bimëve, etj. Ujitja mund të bëhet në forma të ndryshme. Në prodhimtarinë intensive të domates aplikohet pothuajse në tersi ujitja përmes sistemit pikë-pikë. Kjo formë e

ujitjes ka përparësi të mëdha në krahasim me ujitjen me brazda dhe ujitjen në formë të shiut. Në fazat e hershme ujitjet duhet të jenë më të rralla, ndërsa me fillimin e fazës së lulëzimit dhe frytifikimit, ujitjet duhet të jenë më të shpeshta. Kjo ndodhë për arsye se përveç rritjes së kërkesës së bimëve për lagështi në këtë fazë, zakonisht vërejtet edhe rritja e temperaturave. **Riplehrimi**

Riplehrimi i bimëve të domates fillon 10 - 15 ditë pas ndërrimit. Mandej riplehrimet vazhdojnë në fazën e lulëzimit dhe formimit të fryteve. Gjithashtu është e preferuar që pas çdo vjelje të bëhet një riplehrim.

Gjatë kultivimit në lloje të ndryshme të serrave dhe përdorimi i sistemit të ujitjes pikë-pikë, riplehrimi i bimëve bëhet kryesisht përmes këtij sistemi, duke bërë shpërndarjen e plehrave bashkë me ujin i cili përdoret për ujitje. Në këtë rast është e mundur që të kontrollohet sasia totale e plehrit të përdorur. Sasitë e rekomanduara me këtë metodë janë 2-5 kg/ha/ditë në 2-3 javët e para pas trapiantimit të bimëve dhe 10-20 kg/ha/ditë në fazën e rritjes intensive dhe të frutifikimit. Përqendrimet e rekomanduara të plehrave me këtë metodë janë 0.1-0.2 gr/litër në javët e para pas trapiantimit dhe 0.3-0.5 gr/litër gjatë fazave të mëvonshme. Nëse plehërimi aplikohet një herë në 2 ose 3 ujitje, përqendrimi i plehrave rritet në të njëjtën masë, por duke i kushtuar vazhdimisht vëmendje shmangies së fenomeneve të kripëzimit në tokë. Gjatë gjithë kësaj kohe duhet patur kujdes në raportin optimal në mes të elementeve bazë (N, P, K), në përputhje me kërkesat e domates në faza të ndryshme të rritjes dhe zhvillimit.

Largimi i sqetullorëve është masë e rregullt gjatë kultivimit të kultivarëve indeteminant. Largimi i tyre bëhet në mënyrë të vazhdueshme, kur ato arrijnë gjatësi 4 - 5 cm. Ato mund të largohen në forma të ndryshme por duhet patur kujdes që gjatë largimit të tyre mos të dëmtohen pjesët tjera të bimës. Edhe sigurimi i mbështetësve është masë e domosdoshme tek këta kultivar. Mbështetëset mund të jenë të formave të ndryshme. Tek domatja sidomos në fazën e fundit të vegetacionit aplikohet **largimi i gjetheve të vjetra** të cilt fillojnë të marrin ngjyrë të verdhë.



Vjelja

Koha e pjekjes së fryteve të domates varet nga disa faktor: kultivari, kushtet klimatike (në rend të parë temperatura dhe ndriçimi), pozicioni i frytit në lulëri etj. Rritja e temperaturës (brenda kufijve optimal) shpejton pjekjen.

Kush mund ofroj informata shitese për nevojat tuaja?

Për këshilla dhe informata tjera te detajuara ju njoftojmë qe mund te drejtoheni ne Qendrat Informative këshilluese Komunale për Bujqësi dhe Zhvillim Rural, secili ne komunën e vet tek këshilltarët komunal qe janë pjesë e **Departamenti për Shërbime Këshilluese**. Aty do te merrni edhe sugjerime ne bazë te kushteve klimatike tokësore qe keni ne parcelat-serrat tuaja.

Te dhënat në mesazh janë orientuese.

Departamenti i Shërbimeve Këshillimore dhe Teknike, MBPZHR

Rr. "Ukshin Hoti", ndërtesa e ish Ramiz Sadikut, nr 120 Kati III, Prishtinë – Kosova

Tel. 383- (0)3820038426